

DÜNYANIN GÖZÜNDE ATATÜRK

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ*

Bilindiği gibi ATATÜRK ile ilgili birçok dilde yayın yapılmıştır. ATATÜRK önderliğinde verilen Ulusal Kurtuluş Savaşı ve sonrasında kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye dışında, özellikle de bağımsızlık savaşı veren ve batılı anlamda bir toplum oluşturma uğraşısı içinde olan ulusların ilgisini hep çekmiştir ve çekmeye de devam etmektedir.

ATATÜRK ile ilgili makale ve kitaplar yanında ansiklopedilerde bilgi bulmak ve onun asker ve devlet adamlığı üzerine doğu ve batı ülkelerinin kütüphanelerinde ve arşivlerinde malzeme bulmak mümkündür.

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele bilindiği gibi 1919 tarihinde yayınlanan Amasya Genelgesi ile iç ve dış kamuoyuna hareketin temel özelliklerini duyurmuştu. Daha sonra Erzurum ve Sivas Kongreleri ile hareketin esasları formüle edilmiş ve son Osmanlı Meclisi Mebusanınca onaylanarak "Misakımillî" adı ile Millî Mücadele'nin temelini oluşturmuştu.

Bu aşamada dünyada özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası statükoyu belirleyen ülke konumundaki İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele'nin nasıl algılandığı önemlidir.

Bu bağlamda Anadolu'daki İtalyan irtibat subayı Albay Vitelli'nin 1920 yılı Nisanında hükûmetine gönderdiği gizli bir raporda Anadolu'daki harekete ilişkin tespitleri şunlardır:

"Türkiye'de önem verilecek tek oluşum, Mustafa Kemal'in hareketidir; çünkü Anadolu'da yabancı entrika ve etkisinden uzak olan bu hareket ulusça desteklenmektedir. Kemalistler, kendilerini Türk ulusal ülküsünü gerçekleştirmeye adanmışlardır... Uyanan ulusal bilincin bozulabileceğini sanmak büyük yanılıdır. Hiç olmazsa Mustafa Kemal'le yarı yolda buluşup görüşmek önerilir. Ona önem vermemek çok ciddi sonuçlara yol açabilir..." denilmekteydi.¹

Benzeri bir biçimde başlangıçta Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki hareketin önemini ve gücünü kavrayamayan Fransa, 1920 yılı itibarıyla hareketi ve onun liderinin ciddiyetini anlayarak Mustafa Kemal Paşa'nın bir önder olarak yeteneklerine dikkat çekiyor² ve Mustafa Kemal

* Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

¹ Salahi Ramadan Sonyel; "Kurtuluş Savaşı Döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün Evrenselliği", Atatürk Araştırma Merkezi Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, 3-6 Ekim 1998, c. 1, Ankara, 1998. s. 37. Millî Mücadele döneminde Türk İtalyan ilişkileri için bk. Mevlüt Çelebi; Türk İtalyan ilişkileri, Ankara, 1999. Ayrıca bk. Nuri Köstüklü; "Türk Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk Dönemi Türk İtalyan ilişkilerine Dair Bazı Düşünceler", Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, c. 2. Ankara, 1999.

² Sonyel; s.39. Yine bu konuda geniş bilgi için bk. Ünsal Yavuz; "Fransa Resmî Belgelerinde Mustafa Kemal ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı (1919-1922)", XI. Türk Tarih Kongresi, c. VI, 5-9 Eylül 1990.

Paşa'nın amacının yabancı egemenliğine karşı Müslümanları ayaklandırmak olduğuna işaret ediyordu.³

Nitekim kısa süre sonra Fransa'nın Mustafa Kemal Paşa'nın Misakımillî'yi gerçekleştirme konusundaki kararlılığını ve bağımsızlığını ne pahasına olursa olsun elde edilmesi yolundaki çabaları gördüğünü anlıyoruz.⁴

İngiltere müttefiki olan Fransa ve İtalya'nın Anadolu'daki hareket ile ilgili tanımlamalarından ve kendi bilgisi dışında Ankara ile temaslarından duyduğu rahatsızlığı her alanda dile getiriyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya karşı ortak hareket etmek konusunda özellikle Fransa'yı sık sık uyanan İngiliz basını, İslam dünyası nezdinde batı medeniyetinin birlikteliğini göstermesinin önemine vurgu yaparak, birlikte hareket edilmediğinin, Avrupa'nın kendi içinde bir bütünlük oluşturmamasının doğulularca fark edilmesinin İngiliz ve Fransız idaresi altında yaşayan Müslüman halk nezdinde huzursuzluklar doğurabileceği konusunun altını çiziyordu.⁵

İngiltere'nin Mustafa Kemal Paşa ve onun hareketini anlama konusunda geç kaldığı ve yanlış değerlendirdiği söylenebilir. Başlangıçta Mustafa Kemal Paşa'yı ittihatçılığın devamı ve "asi bir general" olarak tanımlayıp, Anadolu'daki hareketi maceracılık olarak gören İngiltere, Mustafa Kemal Paşa'yı İrlandalı Ulusçuların, Alman Spartakistlerin, Rus Bolşeviklerin, Genç Türklerin, Gandhi ve Tilak'ın varisi olarak görüyor, komplo ve ihtilal akımlarından çekiniyorlardı.⁶

Ama daha sonra bu belirsizlik ortadan kalkıyor ve İngiliz raporlarında Mustafa Kemal Paşa, "Yüce Türk" olarak anılıyor ve onunla temas kuranlar Mustafa Kemal Paşa'nın çarpıcı kişiliğinin altında kalırlar denilerek, Mustafa Kemal Paşa'yı Türklerin uluslararası alanlarda yeri olması gerektiğine dair kesin ve pratik görüşleri olan, oldukça güçlü karaktere sahip bir kişilik olarak veriyorlardı. Yine raporda, Mustafa Kemal Paşa kişisel saygınlık ve yükseliş aramıyor; ciddi bir güven duygusuna sahip, dolayısıyla tüm öteki ülkelerin çıkarlarına onunla kendi ülkesinin çıkarlarına öncelik tanır deniliyordu. Bu tür tanımların örnekleri çoğaltılabilir. Mustafa Kemal Paşa'nın bir Türk Lenin'i olduğu ve Lenin'den daha çok pratik yeteneğe sahip, imparatorluk yerine millî bir devlet kurmayı hedeflediği ve çok zeki olduğu, yiğit, iyi bir asker ve lider, yetenekli bir devlet adamı olduğu şeklinde değerlendirmelere doğru giden bir algılama vardı.⁷

---

³ Sonyel; s. 35. Bu bağlamda, yani Anadolu'daki hareketin diğer Müslüman uluslar nezdinde yaptığı etki için bk. Bige Yavuz; Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk - Fransa İlişkileri, 1919-1922, Ankara, 1999.

⁴ Chantal Lemerrier Quelqvejay; "Atatürk Dönemi Türk - Fransa Münasebetleri 1921-1938", Atatürk Araştırma Merkezi Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, c. II. s. 93.

⁵ Times; 7 Ocak 1922, s. 11.

⁶ Sonyel; s. 40.

⁷ Artık Mustafa Kemal Paşa'nın hareketinin bir bağımsızlık hareketi ve Misakımillî'yi gerçekleştirmenin hedef olduğu vurgulanıyordu. bk. Sonyel; s. 41-49.

Şüphesiz bu tür değerlendirmeler Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki hareketi anlamaya ve onun liderinin özelliklerini kavramaya başlayış yanında onun ve hareketinin diğer mazlum uluslar özellikle de Müslüman uluslar için örnek bir lider olmasının doğuracağı tehlikenin altı çiziliyordu.

Bu önemli bir saptama idi. Çünkü Mustafa Kemal Paşa liderliğinde emperyalizme karşı verilen Millî Mücadele ile batıya ve onun güçlerine karşı konulamaz diyenlerin politikaları iflas ediyor ve iktidarlarını kaydediyorlardı. Diğer yandan kazanılan bu zaferin yankıları Türkiye'nin sınırlarını aşıyor ve dünyanın her yanında aynı mücadeleyi verecek olanlara örnek teşkil ediyordu. Bu zaten İslam'ın Hristiyanlığa, doğunun batıya, Asya'nın Avrupa'ya ve ulusçu Türkiye'nin emperyalist Britanya'ya karşı zaferi olarak algılanıyordu. Bu bir bağımsızlık savaşı idi ve her ne pahasına olursa olsun bağımsızlık esas ülkü idi.⁸

Amerika Birleşik Devleti Anadolu'daki harekete diğer batılı ülkelerden farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Şüphesiz bu Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası yürüttüğü izolasyon politikasının bir yansımasıdır. Ama 1921 yılına gelindiğinde "Türkiye'nin siyasal ve ekonomik bağımsızlığının tanınması ve kapitülasyonların da kaldırılması şartı ile" ilişkilerin yeniden kurulması yönündeki teklifi resmî olarak karşılık bulmasa da ABD Millî Mücadele'nin önder kadrosu ile temaslar kurmuştur. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Duiles, Anadolu'daki hareketi ve onun liderini "Amerika'nın desteğine layık ulusal, halis diriliş" olarak nitelemiştir. Benzeri görüş ABD siyasi çevrelerinde egemen olmuştu. ABD İtilaf devletlerini özellikle İngiltere'nin Anadolu'daki harekâta ilişkin politikalarını onaylamamıştır.⁹

ABD'nin Millî Mücadele döneminde Anadolu'ya ilişkin tavrında, uzun vadeli ekonomik çıkarlarını gözeten ve geri kalmış ülkelerini olabildiğince barışçı yollarla kendisine bağımlı ekonomik birimler hâline getiren "Açık kapı" politikasını uyguladığını görüyoruz. Şüphesiz burada diğer batılı ülkeler de görmeye alışık olduğumuz Türkiye'de çıkarlarının tehlikeye düşmesi, Türkiye ve Türkler ile ilgili değerlendirmelerinin temel taşı konumundadır. Bu tespiti doğrulayan ise İtilaf devletlerinin hiçbirinin başından sonuna kadar Mustafa Kemal Paşa'nın hareketini desteklemedikleri olayların gelişimi ve çıkar ilişkisine göre İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'nin politikalarında değişimin yaşanmasıdır.

Şüphesiz bunu çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa çok yönlü bir dış politika ile farklı devletlerin kamuoylarını ve sömürgelerini etkileyebilmiştir.¹⁰

---

⁸ Anadolu'daki zaferin Araplar, Hindistan, Afganistan, Hırvatlar ve Bulgarlar arasında yarattığı sevinç için bk. Sonyel; s. 45-48.

⁹ Fahir Armaoğlu; "Atatürk ve Amerika Birleşik Devletleri", Atatürk Araştırma Merkezi Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, s. 73-74.

¹⁰ Osman Ulugay; Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, İstanbul, 1974, s. 16.

Diğer farklı bir tavır Almanya'dan gelmiştir. Almanya, 12 Şubat 1921 tarihli "Ham Burger Nachrichten" de yer alan haberde; "Millî duygular ile donatılmış bir halkın vereceği savaş karşısında her ordu çaresiz kalır." diyerek, Mustafa Kemal Paşa'nın hareketini desteklemiş ve Türklerin kesinlikle başarı sağlayacağını not etmiştir.¹¹

Aynı türden haberlere 3 Mayıs 1921 tarihli, "Kölnische Volkszeitung"ta rastlamak mümkündür. Mustafa Kemal Paşa'nın ne denli yetenekli bir asker olduğunu cephelerde özellikle Çanakkale Cephesi'nde gösterdiğini ve "Mustafa Kemal Paşa'nın aniden bir meteor gibi gökten düşen tanınmamış bir kişi" olmadığını duyuruyordu.¹²

Yine Mütareke sonrası yaşanan olumsuzluklara ve ülkenin İtilaf devletleri tarafından paylaşılması ile ilgili olarak, "Münchener Neuste Nachrichten", "Büyük güçlükler altında insanüstü başarılar elde eden, halkına kendisine ve geleceğine inanmayı tekrar öğreten, Türk halkına en zor anında Tanrı tarafından gönderilen bu insanın adı Mustafa Kemal Paşa'dır." denilerek aynı türden olumlu vurgular yineleniyordu.¹³

Alman basınının genelde, kendileri açısından Birinci Dünya Savaşı'na son veren Versay Antlaşması'nın ağır şartlar içeren hükümlerinin benzeri bir antlaşma olarak gördükleri Sevr Antlaşması'nın Mustafa Kemal Paşa önderliğinde verilen Millî Mücadele ile değiştirilmesinden dolayı memnuniyetlerini her fırsatta yansıttıkları görülmektedir.¹⁴

Batı dışı toplumlarda Mustafa Kemal Paşa ve onun mücadelesi ise çok farklı yaklaşım ve çağrışımları beraberinde getirmiştir.

Hintli Müslümanların gözünde 1920'li yıllarda Mustafa Kemal Paşa, batıya karşı savaştan bir kahraman olarak görülmüştür. Bu durum o dönemde yazılan şiirlere yansımıştır.¹⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın millî egemenlik ilkesine bağlı millî bir devlet kurmak için Birinci Dünya Savaşı'nın galip ülkelerine karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşı ve kazandığı zafer şüphesiz batılı büyük güçlerin sömürgelerindeki prestijlerini sarsmıştır. Bundan başka ulusal kurtuluş hareketleri için doğulu ve Müslüman bir ülkenin ve onun liderlerinin bu başkaldırısı ve zaferi örnek alınmıştır denilebilir.¹⁶

---

¹¹ S. Eriş Ülger; Alman Basınında Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti 1910-1944, Ankara, 1995, s. 123-124.

¹² a.g.e.; s. 127-128.

¹³ a.g.e.; s. 129. Benzeri değerlendirmelerden diğer örnekler için bk. a.g.e.; s. 130 vd.

¹⁴ a.g.e.; s. 181. Özellikle Türkiye'nin Sevr'den Lozan'a atmış olduğu dev adım olarak nitelenen Kurtuluş Mücadelesi ve Türkiye'nin eriştiği sonuç Almanlarda hayranlık uyandırıyordu bk. a.g.e.; s. 186.

¹⁵ M. Naem Qureshi; "Images of Atatürk and Turkey in Urdu Literature" Atatürk Araştırma Merkezi Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, s. 264-65.

¹⁶ Zekeriya Türkmen; "Atatürkçü Düşünce Sisteminin Kafkasya, Türkistan ve Güneydoğu Asya'daki Ulusların Bağımsızlık Mücadelesine Yansıması ve Günümüzdeki Etkileri" Atatürk Araştırma Merkezi 4. Uluslararası Kongresi, s. 308.

Doğulu ülke liderlerinin ve aydınlarının ortak değerlendirmesi; Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın mücadelesinin onlar için model alınması gerektiğidir. Hareketin liderlerinin vasıflarına yapılan vurgu Mustafa Kemal Paşa'nın tartışılmaz üstün niteliğidir. Onlarda aynı yolda yürümelidir.¹⁷

Batılı olmayan ülkelere ilişkin ise Bulgaristan, Tunus ve Kuzey Afrika ve Libya örnek verilebilir. Bu ülkelerde hem bağımsızlık hem de devlet kurulumu ve bir dönüşüm projesi olarak ATATÜRK'ün Türkiye'sinin örnek alınışını görmekteyiz.¹⁸

Yine aynı bağlamda bu tür etkileşime başka bir örnek ülke Libya'dır. Libya'da özellikle aydınlar arasında sömürgeci güçlerin yenilebileceğine, onlara karşı konulamaz düşüncesinin yanlışlığına örnek olması açısından Türkiye'deki gelişmelerin önemine vurgu yapılıyordu. Aydınlar arasında Anadolu hareketi ve onun lideri Mustafa Kemal Paşa lehine takınılan tavır basına yansiyordu.¹⁹

Bu tür etkinin yine canlı yaşandığı bir başka ülke ise Bangladeş'ti Bangladeş'te Mustafa Kemal Paşa; sosyal, siyasi ve kültürel açıdan bir örnekti, o bir kahramandı, o bir devlet kurucusu ve o bir devrimci idi.²⁰

Buraya kadar olan kısım genel olarak batılı ve doğulu toplumların Mustafa Kemal Paşa ve onun önderliğinde başlatılan Millî Mücadele'nin nasıl algılandığı üzerine idi. Şimdi yürütülen hareketin başarısı yani zafer ve sonrasında yaşananların nasıl yansıdığına bakabiliriz.

Başta İngiltere'nin Mustafa Kemal Paşa ve Türkiye ile ilgili değerlendirmelerinde başlangıç ile kıyaslanamayacak bir değişim yaşanmıştır. Türkiye'nin, Mustafa Kemal Paşa ile yürüttüğü bağımsızlık Savaşı'nın zafer ve imzalanan Lozan Antlaşması ile tanımlanması; Türk tarihinde yeni bir sayfa açarak daha önce dünyada asla elde etmediği bir kanun elde etti diyen "Times", bu yeni kanununun Türkiye'nin diğer Müslüman ülkeler arasındaki saygınlığını da artırdığı ve pekiştirdiğine inancını duyuruyordu.²¹

Amerika Birleşik Devletleri başkanlarından Franklin D. Roosevelt, ATATÜRK'ün Amerika'da sempati ile izlendiğini ve yapılan reformların harikulade önemli olduğunu söylüyordu.²²

---

¹⁷ Bu tür değerlendirmelerden örnekler için bk. Türkmen; s. 310-314. Ayrıca bk. Hayati Oğuz; "Atatürk, Balkanlar ve Kuzey Afrika", Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, s. 322-323.

¹⁸ Oğuz; s. 326-332. Ayrıca Bulgaristan'da Atatürk döneminin yansımaları için bk. "Atatürk ve Stambolyiski Türk - Bulgar İlişkileri Üzerine"; Ulusal Stratejik Araştırmalar Merkezi, Sofya, 2001.

¹⁹ Qasim kh. Jumaily; "Libyan Intelligentsia and the Kemalist Movement", Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, s. 336-337.

²⁰ Bk. Mohammad Nurul Huda; "Atatürk's Influence in the Independence Struggles of Subcontinent and Its Later Effects in Bangladesh", Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, s. 382 - 385.

²¹ Times; 5 Eylül 1923, s. 9.

²² Bilal N. Şimşir; Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları, c. I. Ankara, 1993, s. 15.

Şüphesiz burada Mustafa Kemal Paşa'nın rolü yine ön plandaydı. Onunla görüşen ve onu ziyaret eden herkese, yeni Türkiye'nin imajını tanıtmada konusunda çok başarılı idi. Yine ATATÜRK kendini ziyaret edenlere uygun tarihsel ve kültürel referansları öne çıkaran bir söylemde hitap etmeyi çok iyi başaranlardandı.²³

Bu bağlamda Türkiye'yi ziyaret eden Afganistan Kralı Amanullah Han'ın Türkiye'de gördüklerinden ve ATATÜRK'ten etkilenmesinden söz edilebilir. Nitekim bu etki Amanullah Han sonrası onun yerine geçen, Mehmet Nadir Şah ve Zahir Şah'ta devam etmiştir.²⁴

Yine Prof. Dr. Emile Ludwig'in Türkiye ziyareti sonrası "Le Millfett"te çıkan yazısında; "aynı zamanda düşünen ve faaliyete girişen insanlar" diye tanımladığı Ankara ve onun mimarı ATATÜRK'ün büyük bir fikir adamı olduğunu ve ATATÜRK'ü Mussolini ile kıyaslamının yanlış olduğu söylüyordu.²⁵

Aynı türden değerlendirmelere Alman Başbakan Yardımcısı Von Papan'de katılmış ve tarihte kendini korumak zorunda kalan halklar içinde hiçbirisinin Türk halkının gösterdiği özellikleri ve özveriyi gösteremediğine işaret etmiştir. Papan, bu yeniden varoluştaki Mustafa Kemal Paşa'nın enerjisine duyduğu hayranlığı dile getirmiştir. Papan'ın, zafer sonrası ikinci aşama diye tanımladığı süreci ise; "yıllardan beri halkın karakterine ters etki yapan Türk olmayan her şeyden ayrılmak" olarak tanımlamıştır.²⁶

Yine Almanya benzer bir şekilde 16 Ocak 1937 tarihli "Baster Zeitung" gazetesinde çıkan haberde "İsyancılıktan Gaziliğe" başlığı altında bir zamanlar Türkiye'deki işgaller ve Kurtuluş Mücadelesi'nden bahisle yeni Türkiye'nin modernleşme çabalarına değinilerek "Türkiye, galip gelen devletlerin, dünya savaşından yenik çıkan ülkeler üzerindeki etkisini ortadan kaldıran ilk ülke oluyor." diyerek önceki sayfalarda bahsettiğimiz gibi Türk başarısına ayrıca bir vurgu yapılıyordu. Öte yandan Türk modernleşmesinin farklı alanlarda başarı ile yürütülmesi yanında özellikle yeniden inşa edilen Ankara'dan övgü ile bahsediliyordu.²⁷

Doğulu ve batılı herkesin ittifak ettiği konulardan birisi de şüphesiz askerî alanda elde edilen başarının devamı olan hatta ondan çok daha zor olan diğer alanlarda yeniden yapılanma köklü ve radikal değişim idi. Mustafa Kemal Paşa'nın gerçekleştirdiği inkılaplar ile ilgili olarak İngiltere'nin bakışına birkaç noktadan örnek verebiliriz. Ünlü İngiliz tarihçisi Toynbee "Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türkiye doğu ve batı medeniyeti ayırımında batı

---

²³ Jeun - Louis Bacguc Grammont; "Türkiye Cumhuriyeti İlk Döneminde İmaj ve İmaj Tanıtması: La Turguie Kemaliste Dergisi Hakkında", Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, s. 197.

²⁴ Şimşir; s. 10.

²⁵ Ülger; s. 198.

²⁶ a.g.e.; s. 205-209.

²⁷ a.g.e.; s. 221-223. Yine benzeri örnekler için bk. s. 237 vd.

medeniyetini seçmişti. Türkler doğu ve batı medeniyetlerinin kendilerine has bir karışımını üreteceklerdi.” diyordu.²⁸

İnkılaplardan biri olan halifeliliğin kaldırılması ile ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa'nın kararlılığının altı çizilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa halkının nabzını tutmada büyük bir ustalığa sahipti. Değişim geçmişte uygulanan yöntemlerden çok daha farklı yöntemlerle uygulanıyordu diyen “Manchester Guardian”, yenilik için uygun zaman, bir önceki değişimin benimsenmesi, değişimin anlatılıp temas ve ikna ile halledilmesini örnek veriyordu.²⁹

“Türk batılılaşmasının ihtiyatlı bir batılılaşma ve kendi öz karakterini muhafaza eden bir yönü vardı.” diyen “Times” gazetesi, burada ölçünün modernleşmek olduğunu, maddi gelişimin esas alındığını ve akıl ve bilim dışında kalan başka bir inanca yer vermemek üzerine kurgulandığını yazıyordu.³⁰

Nitekim “Times”a göre bu anlayışla yaşanan devrim Rusya hariç başka bir ülkede bu kadar güçlü ve bağlı olmamıştı.³¹ Özellikle laiklik ile ilgili inkılaplarda sadece batılı yazarların değil örneğin Hintli yazarların da görüşü, laiklik ile uygulamaların zannedildiği gibi dine karşı bir tavır olmayıp tam tersine dini korumaya yönelik olduğu ve bütün bu değişimin modernleşmenin bir parçası olarak değerlendirildiği ve kendilerinin de örnek alabileceği değişimlerin olduğu yönündedir.³²

Batı dünyasının ATATÜRK'ün Türkiyesi'nde yaşanan değişimden etkilendikleri alanlardan biri de Türk kadınının elde ettiği haklar ve Türk kadının toplumsal hayatta edindiği yeni konumudur. Bu bağlamda 22 Nisan 1935 tarihinde İstanbul Belediyesinde toplanan seçme, seçilme ve eşit vatandaşlık için Uluslararası Kadınlar Birliğinin Kongresi'nde konuşan Naney Witcher Astor (Viscountess Astor); “Bundan 15 yıl önce tamamıyla köle konumunda olan Türk kadınlarının içinden çıkan milletvekillerini burada görmekten gurur duyuyorum.” diyerek Türk kadınının batılı hemcinslerinden ileri bir konumda olduğunu söylemiştir.³³

Türkiye'de yaşanan bu her alanda değişim projesinin diğer doğulu uluslara örnek olabileceğine işaret edilmekle birlikte, Arapça konuşan ülkelerde bu değişimin gerçekleşmesinin imkânsızlığının da altı çizilmiştir.³⁴

---

²⁸ A.J. Toynbee; “Angora and the British Empire in the East”, Contemporary Review, c. 123, Haziran 1923, s. 689-691.

²⁹ Manchester Guardian; 7 Aralık 1925, s. 16.

³⁰ Times; 7 Nisan 1927, s. 17; 28 Nisan 1928, s. 12.

³¹ Times; 9 Mayıs 1930, s. 17.

³² Qureshi, s. 272-280.

³³ Manchester Guardian; 23 Nisan 1935, s. 13.

³⁴ Spectator; 25 Haziran 1937, s. 1181-1182.

Türk inkılabının sıkça karşılaştırıldığı Rus inkılabına nazaran daha kısa süreçte yapıldığı ve Türk inkılabının Türk toplumunda yer bulduğunun altı çiziliyordu.³⁵

Sonuçta diğer devrimler ile kıyaslandığında Türk devrimi ve onun liderine özel bir önem atfedilmiştir. Türkiye doğu batı sentezi olarak görülmüştür.

Yeni Türkiye'nin yürüttüğü dış politikanın yansımaları ile ilgili olarak İngiltere'nin değerlendirmeleri ilginçtir. Türkiye ile sorunlarını halleden İngiltere; 1930'lu yıllardan itibaren Türkiye'nin o günlerde dış politikasını, eski dostlarına kıyasla eski düşmanlarının dış politikasına yakın buluyor ve Türkiye'yi antirevizyonist, milletler cemiyeti yanlısı, milletlerin muhalif kamplara ve bloklara bölünmesinden rahatsız, uluslararası iş birliğini savunan ve çatışma ve sürtüşmelerin azaltılmasını isteyen bir ülke olarak tanımlıyordu.³⁶

İnsanlığa katkı ve barışın korunması yolunda bütün Avrupa'nın yeni bir savaş hazırlığı içinde bulunduğu bir dönemde, Türkiye'nin barışın korunmasını sözle değil eylemleriyle kanıtlayan bir ülke olarak örnek verildiğini görüyoruz.

Nitekim İngiliz basını, Türkiye'nin Lozan'da halledemediği konuları Avrupalı devletlerle görüşmeler yolu ile halletmesinin onun Avrupa'da ve dünyada prestijini artırdığını söylüyor ve örnek olarak, Boğazlar ile ilgili statükonun değiştirilmesi ve yine görüşmeler yoluyla halledilen Hatay sorunu veriliyordu.

Bu tavır şüphesiz Türkiye'yi Avrupa'nın en barışçı ülkesi olarak tanımlamaya götürüyordu.³⁷ Türkiye bölgesinde barışı sağlama yönünde kurduğu ittifaklarla (Balkan Paktı ve Sadabat Paktı vb.) Asya ile Avrupa arasında bir köprü olmaktan öte gerçek barışın temin edilmesine katkı yapan önemli bir ülke konumundadır deniliyordu. Böylece Türkiye, Orta Doğu'da, Asya'nın batısında ve Balkan yarımadasında güvenliğin ve barışın sürekliliğinin temel taşı olan bir ülke olarak anılıyordu.³⁸ Şüphesiz bütün bu tarz yorumlar ATATÜRK'ün yürüttüğü akılcı, kararlı ve barışçı dış politikanın bir sonucuydu.

Dünyanın gözünde ATATÜRK'ün ifadesi olan onun fikir ve düşüncelerinin kendi kamuoylarına yansımada bir kanal olan kitaplardan örnekler vererek konuyu açıklamaya devam edelim.

Ünlü devlet adamı ve yazar, Edouard Herriot ATATÜRK ile ilgili olarak "Orient" adlı eserinde; "ATATÜRK'e yaklaşmış ve görüşmüş olanlar onun

---

³⁵ Daily Herald; 5 Mayıs 1936, s. 8.

³⁶ Mustafa Yılmaz; İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si, Ankara, 2002, s. 110-174.

³⁷ Kenneth Williams; "The Emergence of Turkey", Fortnightly Review, c. 191, Mart 1937, s. 328-329.

³⁸ Spectator; 3 Haziran 1938, 3-1003. Times; 9 Ağustos 1938, s. 13.

bakışının gücünü, söylediklerinin doğruluğunu, kişiliğinden doğan enerjiyi, bilgisinin zenginliğini ve evrende çok az örneği olan bir şahsiyetle karşı karşıya olduğunu hemen anlar.” diyerek ATATÜRK’ün bir barış mimarı olduğu, yüzyılımızın en büyük devlet adamı olduğu, “hasta adam” yerine genç dinamik Türkiye Cumhuriyeti’ni savunduğunu yazmıştır.³⁹

Fransız kamuoyuna, Türkiye’de 1922-1928 arasında yaşananları Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde gözlemlerine dayanarak görevli olduğu gazetesine (Temps) aktaran Fransız Yazar Paul Gentizon, “Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu” adlı kitabında Türkiye’de yaşanan değişimin dünyada benzerinin olmadığını ve Müslüman Türk halkının Avrupa uygarlığı ile kaynaştığını ifade etmektedir. Öte yandan yazar bu değişim projesinin İran, Afganistan, Mısır ve diğer doğular için model olabileceğine işaret etmiştir.⁴⁰

Almanya’dan ilk örnek Karl Klinghardts’ın 1924 yılında yayımlanan, “Ankara - İstanbul Güreşen Güçler” adlı kitabıdır. Yazar kitabında Mustafa Kemal Paşa’nın yönetimine halkı katması ve halk tipi yönetimi ile Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceğinin uzun ve parlak olduğuna işaret etmiştir.⁴¹

Yine Herbert Melzig “Kemal ATATÜRK Türkiye’nin Çöküşü ve Yükselişi” adlı kitabında ATATÜRK’ün bilinçli olarak izlediği politikalarda, kendinden emin kişiliğine vurgu yaparak bütün bu yapıları bir “Türk Mucizesi” diye açıklamaktaydı.⁴²

Gheorghe Diagos, 1935 yılında yayımlanan “Kemal ATATÜRK Hayatı ve Eseri” adlı kitabında; “Türkiye’nin uyanışı ATATÜRK’ün önderliğinde gerçekleşmiştir.” diyen yazar, ATATÜRK’ün bir asker ve devlet adamı olarak yaptıklarının yanında, inkılapçılığı ve fikir adamı oluşu üzerinde durarak, “ATATÜRK’ün fikir ve hareketleri Türk milletinin bağımsızlığını, Türk milletinin çağdaşlaşma hareketinin esasını oluşturmuştur demektir.⁴³

İngiltere’de ATATÜRK’ün sağlığında yayımlanan kitaplardan örnekler verecek olursak bunlardan ilki J. A. Spender’in “The Changing East” adlı kitabıdır. Spender, Mustafa Kemal Paşa’yı doğu, batı karışımı bir lider olarak tanımlıyordu.⁴⁴

---

³⁹ Mehlika Aktok Kaşgarlı; “Kurtuluş Savaşı’nda Türk - Fransız İlişkileri ve Mustafa Kemal Atatürk’ü en iyi Anlayan ve Tanıyan Fransız Devlet Adamı Edouard Herriot”, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, s. 192-193.

⁴⁰ Paul Gentizon; Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, Ankara, 1983, s. 9-10.

⁴¹ Ülger; s. 203.

⁴² a.g.e.; s. 227.

⁴³ Nedret Mağmud; “Romanya’da Atatürk”, Atatürk Araştırma Merkezi Üçüncü Uluslararası Kongresi, s. 155. Benzer biçimde Sabin Opreanu; “Atatürk’ün Türkiyesi’nde” adlı makalede ve Petre Ghiat’a “Bozkurt Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Buhanlı Hayatı” adlı eser ve aynı yazarın “Atatürk Monografik Etüdü” adlı çalışmalarda Atatürk’ün bağımsızlık savaşı ve kurduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti’nden övgü ile bahsedilmiş ve Atatürk gibi usta bir harp yöneticisi ve usta bir politikacının tarihte görülmediği yazılmıştır. Bk. Mağmud; s.168-169.

⁴⁴ Yılmaz; s. 181. Burada verilmeyen 1923-1938 arasında İngiltere’de yayımlanan kitaplarda Atatürk ve dönemi için yazılanlarla ilgili olarak Yılmaz’ın kitabına bakılabilir.

Bir diğler önemli eser J. A. Toynbee ve Kirkwood'un "Turkey" adlı kitaplarından yazarlar Ankara'daki yeni Türk hareketini özellikle 1920'den 1923'e kadar batı medeniyetine Fransız Devrimi'nin gözü ile bakan bir oluşum olarak görüyorlardı.⁴⁵

Count Leon Ostrorog ise "The Angora Reform" adlı eserinde, İslam âleminde şimdiye değin asla gerçekleşmeyen bir devrimi yeni Türkiye'nin liderinin gerçekleştirdiğine inandığını yazıyordu. Ostrorog, Türkiye'de İslam'a ilişkin neyin korunduğu şeklindeki bir soruyu ise, yeni bir anlayış veya daha doğrusu, doğu için yeni bir inanış, anlayış diye cevap veriyordu. Yazara göre Türk reformcuları gerçekte kanunları ve yargıyı laikleştirmek istiyorlardı ve bu durum Türkiye'de İslam'ı muhtemelen İngiltere ve Fransa'da hukukun ve yargının laikleşmesinin Hristiyanlığı yok etmesinden daha fazla yok etmeyecekti ve kökünden söküp atmayacaktı.⁴⁶

Türkiye'de bulunmuş ve ATATÜRK'le görüşmüş olan Grace Ellison ise "Turkey - To - Day" adlı kitabında, Türkiye'nin yaratıcısı olan Mustafa Kemal Paşa'ya referans vermeden, onu anmadan Türkiye ile ilgili tek satır yazılamayacağına işaret ettikten sonra, Mustafa Kemal Paşa'yı "büyük bir yaratıcı ve usta bir düşünür" olarak tanımlıyordu.⁴⁷

ATATÜRK'ün sağlığında yazılan bu kitaplar ve diğerlerinde ortak tavır Mustafa Kemal Paşa'nın tartışılmaz liderliği ve halk nazarında sarsılmaz yeri idi. Yani halkına mal olmuş ve onların gözünde ülkenin kurtarıcısı büyük asker ve devlet adamıdır.

Doğulu yazar N. Akmal Ayyubi'nin "Çağdaş düşüncenin ışığında ATATÜRK" adlı (ayrı basım, İstanbul, 1983) eserinde; "Avrupa'nın 'hasta adamı'nın geçirdiği ameliyat modern dönem tarihinin en önemli ameliyatlarından biridir, bu ameliyat hastayı mezara götürmekten kurtarmış, toplumsal düzenin her alanını sarıcı değişiklikler biçiminde ortaya çıkan sağlık verici perhizler ile güven yaratmış ve Mustafa Kemal ATATÜRK'ün becerikli kılavuzluğuyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun külleri arasından Türk ulusu yeniden doğmuştur." diyerek giriş yaptığı makalesinde, ATATÜRK'ü Asya açısından dinamik bir kişilik olarak tanımlayarak, ATATÜRK'ün milliyetçilik, halkçılık ve laiklik ilkeleri ile doğuda reformizmin, modernizmin ve laikliğin tartışılmaz önderi olduğunu ve ATATÜRK önderliğinde Türkiye'deki başarıların Asyalılar için ulusal ilerleme ve özgürlüğün simgesi olduğunu vurgulamıştır.⁴⁸

Ayyubi Türkiye ve ATATÜRK dönemine ilişkin yazılarında, ATATÜRK'ün Asya kıtasında batı uygarlığının başlıca temsilcilerinden birisi

---

⁴⁵ a.g.e.; s. 182.

⁴⁶ a.g.e.; s. 185-186.

⁴⁷ a.g.e.; s. 186.

⁴⁸ N. Akmal Ayyubi; Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Ayı Basım İstanbul, 1983, s. 559. Ayrıca Ayyubi; Turkey, Aligarh Urdu Book, 1963. "Hint Kültürü üzerine Müslüman Türk Tesisleri"; İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, c. II, 1959/60, s. 3-4. Aligarh; Kemal Atatürk, 1981'e bakılabilir.

olduğuna işaret ederek; “Eşine az rastlanan bir gerçekçiliği dinamik bir kişilikle birleştiren, Mustafa Kemal Hint alt kıtasındaki aydınların da hayal gücünü kuvvetlendirmiştir.” diyordu. ATATÜRK’n Hintli aydınları dolaylı veya dolaysız olarak etkilediğini ve özelikle kurduğu modern, Laik Cumhuriyet’in bunda etkili olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹

Ayyubi, şüphesiz ATATÜRK’ün eğitimde, dilde ve diğer alanlarda gerçekleştirdiği devrimlerin örnek alındığını belirterek özellikle doğulular için en önemli olanının kendi ulusal bağımsızlıkları için ATATÜRK’ ve onun kişiliğini örnek almalarıdır diyordu. ATATÜRK’n Hintli aydınlardan Pandit Zawaharlal Nehru, Mevlana Abdul Kalam Azat ve benzerleri üzerinde etkisi dışında, Mustafa Kemal Paşa adının, bir özgürlük savaşcısı, büyük bir cesaret ve derin bir görüş sahibi bir insan olarak Hindistan’da her evde tanınan bir şahsiyet olduğu belirtiliyordu.⁵⁰

Ayyubi, Modern ağda İslam lkelerinde, kişiliğinin ve başarılarının gücüyle halklarının hayal gclerini böylesine ardı sıra sürükleyen, bu kadar yaygın saygı ve hayranlık duyguları uyandıran, ATATÜRK’ten başka bir politik nder bulunamaz diyordu. Yazar son olarak; “Mustafa Kemal ATATÜRK’ün esin verici kılavuzluğunda, Asya lkelerinin de giderek kendilerini modern ve demokratik ilkelere adayabileceklerini, laik devletler olabileceklerini, hızlı bir ekonomik gelişme sürecine gcl bir biçimde gidebileceklerini, bütün yurttaşlarına eğitim fırsatı sağlayıp, kadınlara eşit haklar verebileceklerini, kendi kimliklerini ve kültürlerini yok etmeksizin, batı uygarlığının ortaya koyduğu sorunları zebileceklerini ve gelişmekte olan tüm ülkelerin böylece teknoloji ve kültürün sürekli ilerlediği bir altyapıyı gerçekleştirebileceklerini beklemek hiç de yanlış olmayacaktır diyordu.⁵¹

Sonuçta Türkiye Cumhuriyeti ile ismi özdeşleşen ve birlikte anılan ATATÜRK, millî egemenlik ilkesine dayalı yürüttüğü bağımsızlık savaşı ile örnek olmuştur.

Yine ATATÜRK devraldığı mirasın kötü olmasına karşın yeni Türkiye Cumhuriyeti’ni bir ulus devlet yapmak ve yeniden millet ve devlet inşa etmek adına gerçekleştirdiği radikal devrimler ile dünyada örnek alınan bir model ortaya çıkartmıştır. Türk milletine kazandırılan zgven ile onun “yeteneksizliğine inandırılarak sömürgeleştirme” sürecine dur denilmiştir.⁵²

Mazlum milletlerin geleceğine inanç ve güven duymasında doğulu ulusların ona şüphesiz ilgisi büyüktür. Asya’nın Avrupa’ya karşı kazandığı zaferin komutanı olarak nc dünya ülkelerinin bağımsızlık hareketlerine örnek teşkil etmiştir. Özellikle Hindistan’da bunun etkili olduğunu biliyorum diye Feroz Ahmad; “Hindistan’da, Arap dünyasında birçok ocuğa Mustafa

---

⁴⁹ Ayyubi; s. 562-563.

⁵⁰ a.g.e.; s. 564-565.

⁵¹ a.g.e.; s. 568-569.

⁵² Orhan Koloğlu; Mazlum Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi, Ankara, s. 72-73.

Kemal adı verildi.” diyerek İkinci Dünya Savaşı sonrası kazanılan bağımsızlıklarda hep Türkiye'nin model alındığını söylüyordu.⁵³

Diğer yandan ATATÜRK çağdaşı olan diğer liderlerle karşılaştırılmış ve o dönemin en büyüğü olarak görülmüştür. ATATÜRK'ü döneminin diğer liderlerinden daha yapıcı ve yaratıcı bulmuşlardır. Askerlikteki başarısı, ülkesini yabancı işgalden kurtarması, yorulmak bilmeden başarı ile değişimi uygulaması ve diplomasi de Türkiye'yi Avrupa'daki saygın bir ülke konumuna getirmesi sayılmıştır.

---

⁵³ Özer Ozankaya; Dünya Düşünürleri Gözüyle Atatürk ve Cumhuriyet, İstanbul, 2000, s. 45-51. Atatürk'ün millî egemenlik, bağımsızlık, modern bir toplum yaratma konularında örnek alınışı ile ilgili geniş bilgi için farklı ülkelerden düşünürlerin görüşlerine Ozankaya'nın eserinde bakılabilir, s. 68 vd. Bu konuda Hintli önderleri Atatürk ve onun Türkiye'si'nin Hindistan'daki yansımaları için bk. Koloğlu; s. 82 vd.